Հ Ե Տ Ա Զ Ո Տ Ա Կ Ա Ն Ա Շ Խ Ա Տ Ա Ն Ք

ԹԵՄԱ՝

ԳՈՅԱԿԱՆԱԿԱՆ ԱՆԴԱՄԻ ԼՐԱՑՈՒՄՆԵՐԻ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

ՈՒՍՈՒՑԻՉ՝ Անի Վարդանյան

ԽՈՒՄԲ՝ Հայոց լեզու, գրականություն

ԽՄԲԻ ՂԵԿԱՎԱՐ՝ Լիլիթ Մարկոսյան

2022 թ.

Եղեգնաձոր

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ ԳՈՅԱԿԱՆԱԿԱՆ ԱՆԴԱՄԻ ԼՐԱՑՈՒՄՆԵՐԻ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ.....5
ՈՐՈՇԻՉ.....6

ՀԱՏԿԱՑՈՒՑԻՉ.....10

ԲԱՑԱՀԱՅՏԻՉ 12

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ 17

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ 18

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Ժամանակակից կրթական համակարգում անհրաժեշտություն է առաջանում նոր մոտեցում հանդես բերել լեզվի ուսուցման մեթոդաբանության նկատմամբ: Նոր տեխնոլոգիաների և համացանցի օգտագործումը զգալիորեն ընդլայնում է ուսումնական նյութի որոնման, հաղորդման և յուրացման հնարավորությունները: Ներկայումս ուսուցչին վերապահվող կարևորագույն խնդիրներից մեկը կրթության բովանդակության կազմակերպումն է: Այդ գործընթացում ուսուցիչը մի շարք այլ գործոնների հետ պետք է հաշվի առնի նյութի մատուցումը: Մատուցման նպատակադրումը պետք է լինի աշակերտակենտրոն, այսինքն՝ նպատակը պետք է լինի գիտելիքների, հմտությունների, վերլուծական մտածողության և այլ որակների զարգացումը, ոչ թե սոսկ տեղեկատվություն հաղորդելը:
Սույն հետազոտական աշխատանքի թեման է՝ «Գոյականական անդամի լրացումների ուսուցման առանձնահատկությունները»: Թեման արդիական է այն առումով, որ սովորողները հասարակական կյանքում հաճախ հանդիպում են լեզվական սխալների և լեզվական կանոնների խաթարումների, որոնք վերաբերում են նախադասության անդամների անհամաձայնությանը, սխալ խնդրառությանը, խոսքի տրամաբանական և սխալ կառուցվածքին, նախադասությունների անդամների սխալ շարադասությանը, տրոհվող անդամների ոչ ճիշտ կետադրությանը, դրանց արտաբերական հնչերանգային սխալներին և այլն: Աշխատանքի նպատակն է զարգացնել հաղորդակցական հմտություններ, տեսնել նախադասության գլխավոր և երկրորդական անդամների շարադասության ոճական հնարավորությունները, խոսքում կիրառել դրանք: Զարգացնել ճանաչողական որակներ՝ ընկալել նախադասության երկրորդական անդամները որպես ճշգրտող, բացահայտող, բնութագրող միավորներ:
Վերջինս հետապնդում է հետևյալ խնդիրները.

- հասնել այն բանին,որ աշակերտը կարողանա տարբերակել որոշիչը հատկացուցչից
- տեքստի վրա տարվող գործնական աշխատանքի միջոցով ամրապնդել գայականական անդամնի լրացումների մասին ունեցած գիտելիքները
- տարբեր բնույթի տեքստերի շարահյուսական վերլուծության միջոցով
- գայականական անդամի լրացումների մասին ունեցած գիտելիքները վերածել հմտության
- վերացնել աշակերտների բանավոր խոսքում հաճախ հնչող սխալները, ինչպես նաև ճիշտ կետադրել գրավոր խոսքը

ԳՈՅԱԿԱՆԱԿԱՆ ԱՆԴԱՄԻ ԼՐԱՑՈՒՄՆԵՐԻ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Նախադասությունը, իբրև լեզվական միավոր, կազմված է լինում մեկ կամ մի քանի բառերից, որոնք, որոշակի կապի ու հարաբերության մեջ մտնելով, ձևավորում են այն և վերածվում նախադասության անդամների կամ միավորների: Սակայն նախադասության կազմում հանդես եկող ամեն բառ դեռևս նախադասության անդամ չէ: Նախադասության անդամի համար կարևոր է նրա՝ շարահյուսական ինքնուրույն պաշտոն կատարելը: Ըստ Ս. Աբրահամյանի՝ նախադասություն կազմող այն բառերն ու բառակապակցությունները, որոնք շարահյուսական ինքնուրույն պաշտոն են կատարում, կոչվում են նախադասության անդամներ:[1]

Նախադասության ձևավորման գործում բոլոր անդամները միատեսակ դեր ու նշանակություն չունեն: Որոշ անդամներ էական դեր են կատարում մյուսների համեմատությամբ, այդ պատճառով նրանց առկայությունը պարտադիր և անհրաժեշտ է նախադասության ձևավորման գործում:

Լեզվի շարահյուսական մակարդակի հիմնական առանցքը պարզ նախադասությունն է՝ իր գլխավոր ու երկրորդական անդամներով և մեկ ստորոգումով: Այսինքն՝ նախադասությունը կազմվում է բառերով ու բառակապակցություններով, իսկ բառերը ձևաբանական մակարդակի միավորներ են՝ խոսքի մասերը, որոնք նախադասության մեջ արդեն դառնում են անդամներ՝ ենթակա, ստորոգյալ, որոշիչ, հատկացուցիչ, բացահայտիչ և բայական անդամի լրացումներ՝ խնդիրներ ու պարագաներ:

Շարահյուսական մակարդակում նախադասության անդամները բաժանվում են երկու խմբի՝

ա/ գլխավոր,

բ/ երկրորդական:

Գլխավորները նախադասության ստորոգումային անդամներն են՝ ենթական ու ստորոգյալը:

[1] Ս. Աբրահամյան, Ժամանակակից հայերենի քերականություն, Ե., 1969, էջ 285-288

Երկրորդական անդամները բաժանվում են երկու խմբի. մի խումբը լրացնում է նախադասության՝ գոյականով արտահայտված ցանկացած անդամի / ենթակա, վերադիր, խնդիր ու պարագա/ և կոչվում է գոյականական անդամի լրացումներ, որոնք են՝որոշիչ, հատկացուցիչ , բացահայտիչ: Իսկ երկրորդ խումբը լրացնում է խոնարհված բայ-ստորոգյալին կամ անկախ դերբայներին և կոչվում է բայական անդամի լրացումներ: Դրանք են՝ խնդիրներն ու պարագաներն իրենց տեսակներով:[2]

Գոյականական անդամի լրացումների ուսուցման գործընթացում շեշտադրվում են սովորողների որոնողական-հետազոտական աշխատանքները և նրանց ինքնուրույնության խթանումը: Համր բնագրերի, տեքստային աշխատանքների կողքին աշակերտներին առաջադրվում են նաև խմբագրական, ստեղծագործական բնույթի առաջադրանքներ՝ քերականական գիտելիքների կիրառումով:

Գոյականական անդամի լրացումների ուսուցման գործընթացում կիրառվում են մի շարք ժամանակակից մեթոդներ, ինչպիսիք են Տ-աձև, Մ-աձև աղյուսակ, հինգ րոպեանոց շարադրանք, մտագրոհ, Վենի դիագրամ, ԳՈՒՍ և այլն:

ՈՐՈՇԻՉ

Որոշիչը նախադասության՝ գոյականով կամ գոյականաբար առնված այլ խոսքի մասով արտահայտված որևէ անդամի որակական, քանակական, վիճակային կամ նման հատկանիշներ արտահայտող անդամն է: Նա պատասխանում է ինչպիսի՞, որպիսի՞, ո՞ր, որքա՞ն, ինչքա՞ն, ո՞րերորդ, քանի՞երորդ, իսկ բացառական և գործիական հոլովով դրված որոշիչները պատասխանում են ինչի՞ց, ինչո՞վ հարցերին:

Որոշիչ ունեցող անդամը կոչվում է որոշյալ: Որոշչի պաշտոնով ամենից առաջ հանդես են գալիս հատկանշային իմաստ արտահայտող խոսքի մասերը՝ ածականը, թվականը, սրանց հարաբերակից դերանունները: Ընդ որում, դրանք որոշչի պաշտոն են կատարում հիմնականում իրենց բուն նշանակությամբ, առանց փոփոխության,

իրենց սկզբնական կամ ուղիղ ձևով՝ բացառությամբ գոյականների, որոնք կարող են որոշիչներ դառնալ նաև թեք հոլովներով՝ բացառականով և գործիականով:

Մյուս խոսքի մասերը որոշիչ կարող են դառնալ միայն ինքնանվանողական արժեքով գործածվելիս: Որոշիչ դառնում են նաև դերբայները (անորոշ,

[2]Արտ. Պապոյան, Խ. Բադիկյան, Ժամանակակից հայոց լեզվի շարահյուսություն, Ե., 2003, էջ 93

հարակատար, ենթակայական), մակբայները,գոյականը՝ նման, պես կապերի հետ, ինչպես նաև բառակապակցությունները:[3]

Որոշչի արտահայտությունը

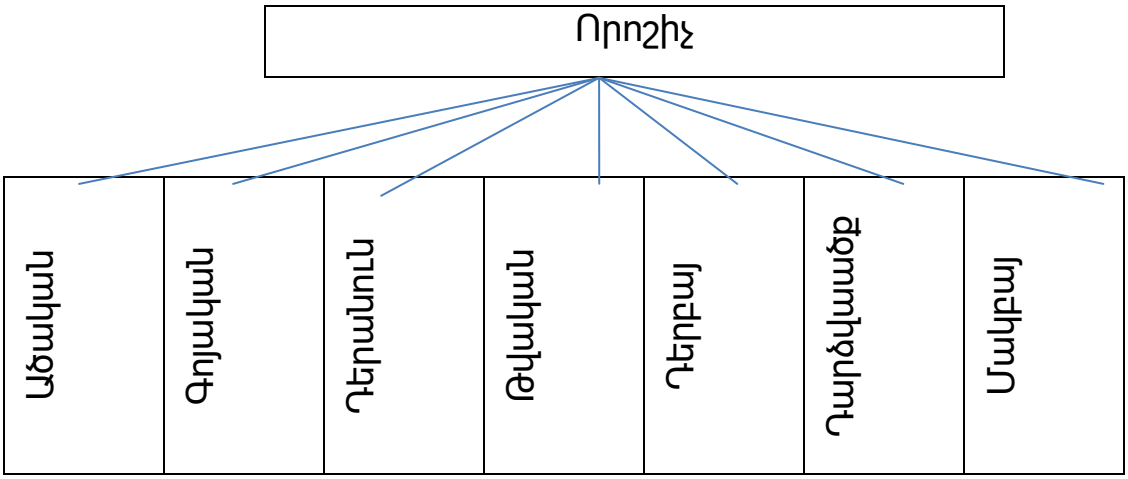

Օրինակներ

- *Առավոտյան* ծովը բրոնզե հալոցքի պես տարուբեր էր լինում:
- Սիմինդրի երկար տերևները *թրերի նման* քսվում էին իրար:
- *Առաջին* ձիավորը աչքը պարիսպներից չէր հեռացնում:
- Կաքավաբերդի քարափով բարձրանում էին *երեք* ձիավոր:
- Դռան մոտ զրնգացին Սոնայի *շալե շապիկի* արծաթ սուրմաները:
- Ծովափին *սև թավիշե գլխարկով* կինը հովանոցի ծայրով ավազի վրա նշաններ էր անում:
- Կուշտ *կերած* մեր ձիերը *արագ* քայլերով բարձրանում էին:[4]

Որոշիչները Բակունցի ստեղծագործություններում վկայում են նրա խոսքի հուզականության, զգացմունքի առատության և գեղեցկության մասին, որոնք նրա ստեղծագործությունները դարձնում են ճոխ, գեղեցիկ, գունագեղ մի կտավ: Հարկ է նշել, որ Բակունցի արձակում որոշիչները մեծամասամբ մակդիրներ են, որոնք պատկերավոր են դարձնում խոսքը:

Հայտնի է, որ բոլոր մակդիրները որոշիչներ են, իսկ ամեն որոշիչ չէ, որ մակդիր է: «Մակդիրը լեզվի պատկերավորման միջոց է, այլաբերության տեսակ, ոճական այնպիսի հնարանք,որի միջոցով տրվում է առարկայի, երևույթի, երբեմն նաև

[3] Արտ. Պապոյան, Խ. Բաղիկյան, Ժամանակակից հայոց լեզվի շարահյուսություն, Ե., 2003, էջ94- 99

[4] Ակսել Բակունց, պատմվածքներ, Երևան, 1969

գործողության ոչ թե հիմնական ու բնորոշ, տրամաբանական տարբերակիչ հատկանիշը, այլև նրա գեղարվեստական, պատկերավոր, գեղագիտական բնութագրությունը»: Սրանց հիմնական հատկությունն այն է, որ ունեն փոխաբերական իմաստ: Մակդիրների պատկերավորությունն ու ուժգնությունը հաճախ պայմանավորվում են նրանց անսպասելի կիրառությամբ:[5]

Օրինակ՝

- Այգում *երիտասարդ* կեռասենիները մրսում էին:
- Հնձած արտերի վրա իջել էր *պայծառ* տխրություն:

Որոշչի կետադրությունը

Որոշիչները որոշյալի նկատմամբ կարող են լինել նախադաս և վերջադաս: Վերջադասի դեպքում շարադասությունը կոչվում է շրջուն: Ի տարբերություն սովորական շարադասության, որի դեպքում ենթական դրվում է ստորոգյալից առաջ, լրացումը՝ լրացյալից, շրջուն շարադասության դեպքում ստորոգյալը գործածվում է ենթակայից առաջ, իսկ լրացումները, այդ թվում և որոշիչը, դրվում են լրացյալներից հետո: Այս երևույթը ոճական առումով ավելի ինքնատիպ, հետաքրքիր ու բազմազան է դարձնում գրողի ոճը: «…Շրջուն շարադասությունը ասացվածքը բանաստեղծական է դարձնում, խոսքին եռանդ և հաստատուն, ազնիվ ընթացք է տալիս այն ժամանակ, երբ գործ է ածվում հարմար, տեղին և բնականորեն, լեզվի ոգու համեմատ, թե չէ անբնական շեղումները լեզուն միայն երկդիմի, մութն են դարձնում և զրկում սովորական խոսքի կենդանությունից ու կորովից»:[6]

Նախադաս դիրքում որոշիչը չի տրոհվում: Վերջադաս որոշիչը որոշյալից բաժանվում է բութով, իսկ նախադասության մյուս անդամներից՝ ստորակետով: Այն չի տրոհվում, եթե արտահայտված է մեկ բառով: Տրոհվում են նաև համասեռ որոշիչները.

5 Լ. Եզեկյան, Ոճագիտություն, Ե., 2003, էջ 334

6 Մ. Աբեղյան, Հայոց լեզվի տեսություն, Ե., 1965,էջ 543

Համասեռ	Անհամասեռ
մեղմ, բարի հայացք	չափազանց խիստ մարդ
մաքուր, ջինջ երկինք	բրդյա նուրբ գործվածք
նուրբ, քնքուշ ծաղիկ	այդպիսի քնքուշ աղջիկ
քաղցր, համեղ թեյ	նստած առաջին մարդը

Բերենք տրոհվող վերջադաս որոշչի օրինակներ.

- Կային հազար գույնի ձիեր՝ որձ, էգ, ծանրած և ծեր:
- Մի կապտավուն ձի՝ երկար, ծալեծալ բաշով, բոլորովին մերկ, կատաղած վազում էր հրապարակով:

Որոշիչը որոշյալի հետ կապակցվում է առդրությամբ՝ անկախ որոշյալի ձևից, որոշիչը միշտ մնում է անփոփոխ:

Որոշիչ թեմայի ուսուցման ավարտին կարելի է հանձնարարել ստեղծագործական բնույթի տարբեր առաջադրանքներ, որոնց դեպքում աշակերտը կկարողանա կիրառել իր անցած քերականական գիտելիքները՝

- ✓ տեքստում գտնել որոշիչները, դրանք փոխարինել հոմանիշներով
- ✓ տեքստից դուրս գրել որոշիչները և որոշել դրանց խոսքիմասային պատկանելությունը
- ✓ տեքստում գտնել հետադաս որոշիչները և կետադրել
- ✓ կազմել նախադասություններ մակդիր-որոշիչներով:

Աշակերտը կիմանա՝

- ✓ որոշիչ-որոշյալի տեղը նախադասության մեջ, շարադասությունը և կետադրությունը
- ✓ որոշչի արտահայտությունը
- ✓ որոշչի մակդիրային դերը նախադասության մեջ
- ✓ բազմակի կամ ծավալուն հետադաս որոշիչների կետադրությունը:[7]

ՀԱՏԿԱՑՈՒՑԻՉ

Գոյականով արտահայտված ենթակայի կամ նախադասության այլ անդամի պատկանելությունը, հատկացումը, վերաբերումը սերումն ու ծագումը ցույց տվող լրացումը կոչվում է հատկացուցիչ: Հատկացուցիչ ունեցող անդամը կոչվում է հատկացյալ: Հատկացուցիչը դրվում է սեռական հոլովով և պատասխանում է ու՞մ, ինչի՞, ինչերի՞ հարցերին, որոնք տրվում են հատկացյալի հետ: Արևելահայերենում հատկացուցիչը որոշիչ հոդ չի ստանում: Նա ստանում է միայն Ս,Դ ստացական հոդերը և դրվում է սեռական հոլովով:

Հատկացուցիչը տարբերվում է որոշչից ու բացահայտչից նրանով, որ հատկացուցչով ավելի բազմազան հարաբերություններ են դրսևորվում, քան նրանցով: Ամենից առաջ հատկացուցիչ են դառնում գոյականները և ցույց տալիս այն առարկան, որին պատկանում է մի բան: Հատկացուցիչը ցույց է տալիս և այլ հարաբերություններ, որոնց մեջ դարձյալ այս կամ այն չափով զգացվում է պատկանելության նշանակությունը:[8]

Հատկացուցիչը արտահայտվում է նաև դերանունով, գոյականաբար հանդես եկող ածականով, թվականով, անորոշ, հարակատար, ենթակայական դերբայներով:

~~7 Ն. Տողանյան, Թ. Թովմասյան, Լ. Գրիգորյան, Մեթոդական~~ ձեռնարկ, Երևան, 201 8 Ս. Աբրահամյան, Ն. Պառնասյան, Հ. Օհանյան, Խ. Բաղիկյան, Ժամանակակից հայոց լեզու, հ. 3, Ե.,1976,էջ196-207

Հատկացուցչի արտահայտությունը

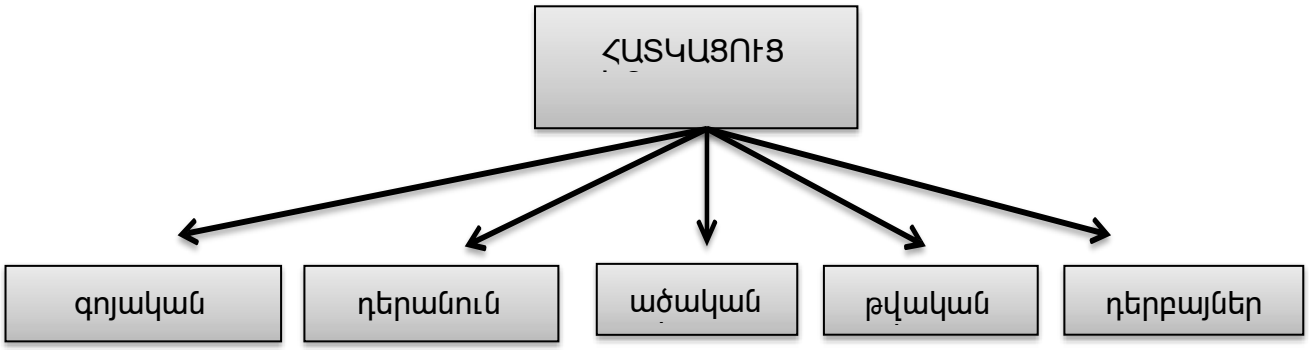

Օրինակներ՝

- *Կաքավաբեդի* գլխին տարին բոլոր ամպ է նստում:
- Կինը հարցրեց մի *ուրիշի* տուն:

- *Նրա* կոշիկները կրնկակոխ էին անում խոտ ու ծաղիկ:
- *Երկուսի* տեսքից էլ երևում էր, որ քաղաքից են:
- *Զոհվածների* անունները գրված էին հուշատախտակին:

Հատկացուցչի կետադրությունը

Ժամանակակից հայերենում հատկացուցիչը սովորաբար դրվում է հատկացյալից առաջ, սակայն այն գեղարվեստական խոսքում գործածվում է նաև շրջուն շարադասությամբ: Հատկացուցիչը հատկացյալից չի տրոհվում ո՛չ նախադաս, ո՛չ հետադաս դիրքերում: Նրանց տրոհումը կատարվում է այն ժամանակ, երբ հատկացյալը հատկացուցչից հեռանում է գոյականով սկսվող ծավալուն նախադաս որոշիչ ունենալու պատճառով: Այդ դեպքում հատկացուցչի վրա դվում է բութ: Հատկացուցիչը միշտ դրվում է սեռական հոլովով, հատկացյալի հետ կապակցվում է առդրությամբ:

Օրինակներ՝

- Սաղարթախիտ ծառերի տակ երևացին *կնոջ*՝ վառվռուն երանգներով փայլփլող մուգ կապույտ *գլխաշորը*, լաջվարդ շապիկը:
- *Մեսրոպ Մաշտոցի*՝ Օշականում գտնվող համեստ *շիրիմն* այսօր էլ հայ ժողովրդի սրբություն սրբոցն է:

Հատկացուցիչ թեմայի ուսուցման ավարտին ևս կարելի է հանձնարարել ստեղծագործական բնույթի տարբեր առաջադրանքներ, որոնց դեպքում աշակերտը կկարողանա կիրառել իր անցած քերականական գիտելիքները՝

- տրված գոյականները որպես հատկացուցիչ գործածել նախադասությունների մեջ
- կազմել նախադասություններ՝ հատկացուցիչները արտահայտելով գոյականով, դերանունով, գոյականաբար գործածված այլ խոսքի մասերով
- տեքստից դուրս գրել հատկացուցիչները և որոշել դրանց շարադասությունը (ուղիղ և շրջուն)
- կետադրել տրված նախաասությունները:[9]

ԲԱՑԱՀԱՅՏԻՉ

Բացահայտիչը գոյականական անդամի լրացումներից է, որը լրացնում է գոյականով կամ գոյականաբար գործածված այլ խոսքի մասով արտահայտված որևէ անդամի: Բացահայտիչը գոյականական անդամի որոշիչ և հատկացուցիչ լրացումներից տարբերվում է նրանով, որ բացահայտում է լրացյալը, պարզաբանում, ճշգրտում, մասնավորում այն: Ի տարբերություն որոշչի և հատկացուցչի, որոնք քերականորեն չեն համաձայնում իրենց լրացյալների հետ, սրանց կապակցության եղանակը համաձայնությունն է. բացահայտիչը դեմքով, թվով և հոլովով, հաճախ նաև հոդառությամբ համաձայնում է բացահայտյալի հետ:

Բացահայտյալի դեմքը, թիվը, հոլովը պարտադրում են բացահայտչին, և նա ~~կախվածության մեջ է գտնվում առաջինից~~:

Նախադասության այն անդամը, որ բացահայտում, պարզաբանում է լրացյալը՝ մասնավորեցնելով, որոշակիացնելով այն և քերականորեն համաձայնում է նրա հետ, կոչվում է բացահայտիչ:[10]

Բացահայտիչ ունեցող անդամը կոչվում է բացահայտյալ:

Բացահայտիչը լինում է նախադասության ցանկացած անդամի լրացում և պատասխանում է նույն անդամին տրվող հարցին: Բացահայտիչը որոշչից և հատկացուցչից տարբերվում է նաև նրանով, որ եթե վերջիններս իրենց լրացյալների նկատմամբ կարող են ունենալ և՛ նախադաս, և վերջադաս կիրառություն, ապա բացահայտչի շարադասությունը կայուն է, այսինքն՝բացահայտիչը միշտ դրվում է բացահայտյալից հետո: Նրանց տեղերը փոխելիս փոխվում է պաշտոնը. բացահայտիչը դառնում է բացահայտյալ, իսկ բացահայտյալը՝ բացահայտիչ: Այսպիսով՝ բացահայտիչն ունի քերականական կայուն ձևավորում՝

ա/ ունի կայուն շարադասություն,

բ/շարահյուսական կապակցության եղանակը համաձայնությունն է,

գ/ տրոհումը պարտադիր է, ունի հնչերանգային դադար:

Բացահայտիչը լինում է երեք տեսա

9 Ն. Տողանյան, Թ. Թովմասյան, Լ. Գրիգորյան, Մեթոդական ձեռնարկ, Երևան, 2012

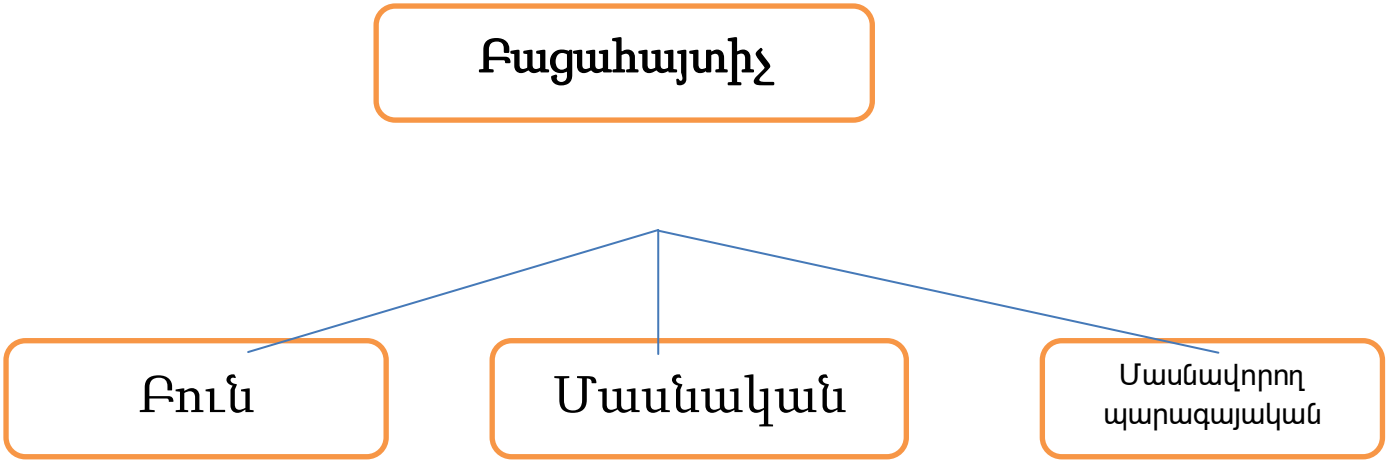

Բուն բացահայտիչ

Բուն բացահայտիչը իր լրացյալի՝ բացահայտյալի կրկնությունն է այլ բառով/բառերով/ կամ բառակապակցությամբ, որը ամբողջացնում, հստակեցնում է բացահայտյալի էությունը: Այն հիմնականում արտահայտվում է գոյականներով, իսկ մյուս խոսքի մասերը բացահայտչի պաշտոն կատարում են միայն գոյականաբար գործածվելիս: Բացահայտիչը լինում է նախադասության տարբեր անդամների լրացում՝ ենթակայի, որոշչի, հատկացուցչի, վերադրի, խնդրի, պարագաների, կամ բացահայտիչն ու բացահայտյալը միասին լինում են նախադասության տարբեր անդամներ՝ենթակա, որոշիչ և այլն:[11]

Օրինակներ՝

- *Դիլանը՝ հարևանի տղան*, ջուր էր ցնցղում ողկույզի պես գանգուր նրա մազերին:
- Իմ *հայրենիքը՝ Հայաստանը*, թանգարան է բաց երկնքի տակ:

Բացահայտիչը, ինչպես և բացահայտյալը կարող են արտահայտվել ոչ միայն բառով, այլև բառակապակցությամբ: Երբ բացահայտիչն արտահայտվում է բառակապակցությամբ, նրա գերադաս անդամը՝ բուն բացահայտիչն է համաձայնում բացահայտյալի հետ: Երբ երկուսն էլ բառակապակցություններ են, համաձայնում են երկուսի գերադաս անդամները: Բուն բացահայտիչը բացահայտյալից միշտ տրոհվում է բութով, իսկ նախադասության մյուս անդամներից՝ստորակետով՝ բացառությամբ չորս դեպքերի՝

ա/ երբ բացահայտիչն ու բացահայտյալը դրված են սեռական հոլովով

բ/ երբ բացահայտիչը գործածվում է կապի հետ

գ/ երբ բացահայտչին հաջորդում է էլ շաղկապը

դ/ երբ բացահայտչին հաջորդում է օժանդակ բայ:

10 Ս. Աբրահամյան, Ն. Պառնասյան, Հ. Օհանյան, Խ. Բաղդիկյան, Ժամանակակից հայոց լեզու, հ. 3, Ե.,1976

Օրինակներ՝

- Նրա՝ իմ առաջին ուսուցչուհու մեղմ ժպիտը երբեք չեմ մոռանա:
- Արամի՝ լավագույն ուսանողի մասին էին բոլորը խոսում:
- Հավիաննես Թումանյանը՝ ամենայն հայոց բանաստեղծն էլ միացավ այդ պայքարին:
- Հովիաննես Թումանյանը՝ ամենայն հայոց բանաստեղծն էր այցելել մանուկներին:

Մասնական բացահայտիչ

Ի տարբերություն սովորական բացահայտչի՝մասնական բացահայտիչը լիովին չի կրկնում իր բացահայտյալին, այլ բացահայտում է նրա մի կողմը, մի հատկանիշը, ուստի նա բացահայտյալի հետ կապակցվում է որպես, իբրև, ինչպես կապերով:

Մասնական բացահայտիչը, ի տարբերություն բուն բացահայտչի, որի շարադասությունը կայուն է, ունի ազատ շարադասություն. Այսինքն՝ կարող է շարադասվել բացահայտյալից առաջ և հետո: Իսկ նրա կետադրության մասին պետք է իմանալ հետևյալը. նախադաս կիրառվելու դեպքում մասնական բացահայտչի վրա դրվում է բութ, իսկ բացահայտյալից հետո՝ ոչ մի նշան: Իսկ երբ մասնական բացահայտիչը գործածվում է վերջադաս, բուն բացահայտչի նման բացահայտյալից տրոհվում է բութով, նախադասության մյուս անդամներից՝ ստորակետով:

Մասնական բացահայտիչները բացահայտիչների հետ ունեն հոլովական և թվային համաձայնություն, իսկ դիմային և հոդով համաձայնություն սվորաբար չունեն:

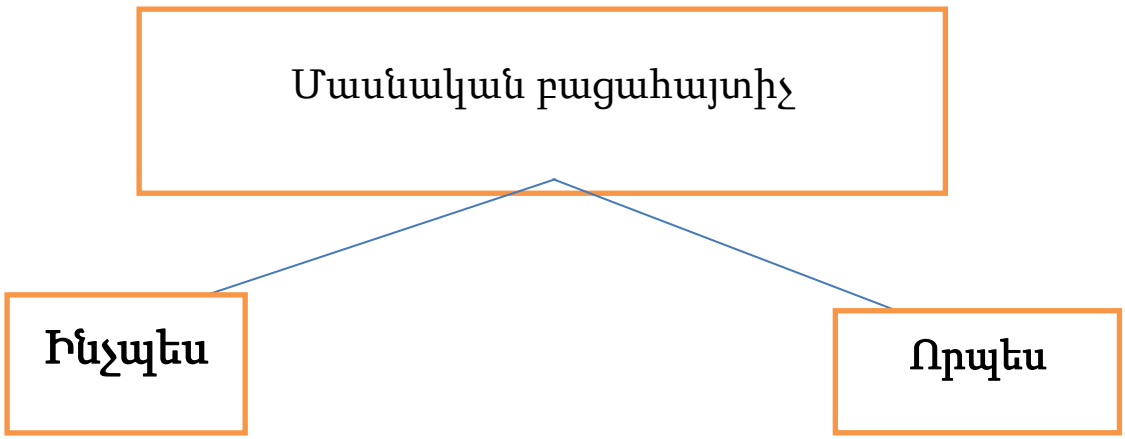

11 Ռ. Իշխանյան, Արդի հայերենի շարահյուսություն,Պարզ նախադասություն,Ե.,1986, էջ168:

Օրինակներ՝

- *Իբրև վաղեմի պատմագիր*՝ ես դողացող ձեռքերով գրում եմ իմ պատմության վերջին էջերը:
- Նա՝ *որպես տեղանքին լավ ծանոթ երիտասարդ*, ուղեկցում էր հնագետներին:
-

Մասնավորող պարագայական բացահայտիչ

Բացահայտչի այս տեսակը վերաբերում է միայն տեղի և ժամանակի պարագաներին: Այն ավելի է կոնկրետացնում ու որոշակի դարձնում գործողության կատարման տեղն ու ժամանակը:

Մասնավորող պարագայական բացահայտիչը իր բացահայտյալի հետ սովորաբար չի համաձայնում ո՛չ թվով, ո՛չ էլ հոլովով: Ինչ վերաբերում է նրանց դիմային և թվային համաձայնությանը, ապա խոսք լինել չի կարող, որովհետև ժամանակի ու տեղի պարագաների պաշտոն կատարող բառերը դեմքի հատկանիշ չունեն,իսկ թվային համաձայնությունը պարտադիր չէ,բայց հնարավոր է՝ կապված ինչ խոսքի մասով արտահայտված լինելուն:

Օրինակներ՝

- Մի անգամ էլ՝ *շատ տարիներ առաջ*, ճռնչաց այգու դռնակը:
- Երկու լեռնաշղթայի *արանքում՝ նեղ հովտի վրա*, ընկած է այն փոքրիկ քաղաքը:

Բացահայտիչ թեմայի ուսուցման ավարտին ևս կարելի է հանձնարարել ստեղծագործական բնույթի տարբեր առաջադրանքներ, որոնց դեպքում աշակերտը կկարողանա կիրառել իր անցած քերականական գիտելիքները՝

- տեքստում գտնել բացահայտիչները և որոշել դրանց տեսակը
- տրված նախադասություններից դուրս գրել բացահայտիչները և որոշել նրանց արտահայտությունը
- տեքստում որոշել բացահայտչի շարադասությունը և ճիշտ կետադրել
- կազմել նախադասություններ նախադաս, միջադաս, վերջադաս մասնական բացահայտիչներով և կետադրել:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Գոյական անդամի լրացունմերը իրենց կարևոր և առանձնահատուկ տեղն ունեն նախադասության երկրորդական անդամների շարքում: Նրանց ուսուցումը , յուրացումը պահանջում են բարդ ու հետևողական աշխատանք: Պետք է իրականացնել համակարգված ուսուցում որոշչի, հատկացուցչի, բացահայտչի կետադրությունը, շարադասությունը ուսուցանելու համար: Գոյականական անդամի լրացունմերի յուրացումը կօգնի ճիշտ ներկայացնել ասելիքը, հարստացնել բառապաշարը, խուսափել տարածված սխալներից:

Քերականական այս նյութի ուսուցումը (Գոյականական անդամի լրացումներ) հետապնդում է կարևորագույն նպատակ. սովորողների բանավոր և գրավոր խոսքի զարգացումը, որը իրականանում է սովոողների գործուն մասնակցության ապահովման ճանապարհով ապահովում է նրանց ճանաչողական, հաղորդակցական, համագործակցային, ստեղծագործական կարողությունների ձևավորումը, զարգացումը և ամրապնդումը:

Արդյունավետ ուսուցման երաշխիքներից մեկն էլ յուրաքանչյուր դասին համապատասխան նյութի յուրացումը բոլոր աշակերտների համար ապահովելն է: Շատ կարևոր է այն, որ աշակերտները նյութը յուրացնեն ոչ միայն լսելով, դիտելով, մտապահելով, անգիր վերարտադրելով, այլև մասնակցելով, մտածելով, հաղորդակցվելով, հարցնելով: Աշակերտը պասիվ լսողից պետք է դառնա գործընթացի ակտիվ մասնակիցը: Չպետք է մոռանալ հայտնի ասացվածքը. «Ես լսում եմ և մոռանում, ես տեսնում եմ և հիշում, ես կատարում եմ և սովորում»:

Հետազոտության թեմայի ուսուցման արդյունավետությունն ապահովելու համար անհրաժեշտ է ուսուցման ակտիվ մեթոդների կիրառությունը, ինչը նպաստում է աշակերտների գործուն մասնակցությանը լեզվաքերականական նյութի յուրացմանը: Զարգանում են սովորողի լեզվամտածողությունը, ստեղծագործական կարողությունը և կապակցված խոսք կազմելու ունակությունը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Ս. Աբրահամյան, Ժամանակակից հայերենի քերականություն, Ե., 1969
2. Արտ. Պապոյան, Խ. Բադիկյան, Ժամանակակից հայոց լեզվի շարահյուսություն, Ե., 2003
3. Լ. Եզեկյան, Ոճագիտություն, Ե., 2003
4. Մ. Աբեղյան, Հայոց լեզվի տեսություն, Ե., 1965
5. Ն.Տողանյան, Թ.Թովմասյան, Լ.Գրիգորյան, Մեթոդական ձեռնարկ, Երևան, 2012
6. Ս. Աբրահամյան, Ն. Պառնասյան, Հ. Օհանյան, Խ. Բադիկյան, Ժամանակակից հայոց լեզու, հ. 3, Ե.,1976
7. Ռ. Իշխանյան, Արդի հայերենի շարահյուսություն,Պարզ նախադասություն,Ե.,1986
8. Ակսել Բակունց, Պատմվածքներ, Երևան, 1969
9. Վիքիպեդիա https://hy.wikipedia.org/